

TEEMA ERAKONNAD MÕJU ANALÜÜS

Ettepanek 1: Ülempiiri seadmine valimiskampaania kuludele, see parandaks sisulist debatti poliitikute vahel.

Hinnangu põhiautor: Ignar Fjuk

1. Ettepaneku esitaja poolt taotletav eesmärk / probleem(id), millele lahendust pakutakse	Eesti senine kogemus on, et eksisteerib selge seos valimiskampaaniaks kulutatud raha ja valimistel saadud kohtade vahel. Kuivõrd RK-s esindatud erakondadel on tulenevalt nende riigieelarvest rahastamisest väga suur eelis teiste erakondade ees, siis on tulemuseks see, et RK-s esindatud erakondadel on valimistel põhjendamatu konkurentsieelis. Kampaaniakulude piiramine võimaldaks seda olukorda leevendada. Ühtlasi sunniks see erakondi otsima sisulisemaid ja ühtlasi ka säästlikumaid viise oma ideede esitamiseks.
2. Ettepaneku suhe kehtivasse põhiseadusesse.	Kui jõutakse seisukohale, et taoline piirang on vajalik demokraatlikus ühiskonnas ja ei moonuta kodanike õigusi osaleda valimiskampaanias (vt. põhiseaduse § 11), sel juhul ei ole vastuolus põhiseadusega.
3. Milliste seaduste muudatusi ettepaneku rakendamine eeldaks?	Kuna ettepaneku teostamine eeldab ka mingi kontrollimehhanismi loomist, siis selline mehhanism tuleks luua kas mingi uue seadusega või täiendades mingeid olemasolevaid seadusi.
4. Kas vaadeldav ettepanek on Eesti süsteemi sobiv või tooks selle rakendamine kaasa muude põhimõtteliste muudatuste vajaduse?	Ei too, kuigi nõuab erakondade riigi poolese rahastamise ja muudest allikatest pärineva rahastamise aluste ümbervaatomist.
5. Milliseid tagajärgi ettepaneku rakendamine kaasa tooks?	Meetmel on kolm peamist tagajärge: 1) Valimiskampaaniad muutuksid sisulisemaks, väheneks loosunglikkus. 2) Erakondade eelarvetes suureneks oluliselt ühiskonna ja erakonna liikmete kaasamisele tehtavate kulutuste osa. 3) Väheneks RK-s esindatud erakondade konkurentsieelis valimistel. T. Saarts: oleks võimalik piirata senist erakondadevahelist võidurelvastumist, kes-keda kampaaniate mahult suudab üle trumbata. Mõistlik piir tekitaks mõnevõrra võrdsuslikuma konkurentsi-keskkonna. Probleemiks võib aga kujuneda järelvalve ja rikkumiste tõendamine – kui järelvalve jääb sama nõrgaks nagu täna, siis oodatud efekti antud ettepanekul pole J. Adams: juriidilisest aspektist oleks vaja eraldi käsitleda riigi poolt antavat rahastust ja muudest, nõ. eraallikatest hangitavat rahastust. Eraallikatest hangitava rahastuse

	piiramise katsed võivad olla vastuolus põhiseadusega. Riigi poolt rahalise toetuse andmine, mille sihtotstarve on valimiskampaanias osalejate toetamine, võiks pigem olla võrdne kõigile kandidaatide nimekirjadele (resp. neid esitanud organisatsioonidele)
8. Milliseid kuritarvitusi võib oodata ettepaneku tulevase realiseerimise võimalikelt kuritarvitajatelt?	
6. Rahvusvahelised analoogid - mida on neist teada.	T. Saarts: Leedu, Bulgaaria, Poola, Prantsusmaa, Itaalia, Hispaania, Portugal – peamiselt Lõuna-Euroopa riigid ja Kesk- ja Ida-Euroopa. Lääne-Euroopas ja Põhjas reeglina sellist piirangut ei kasutata (vt. Biezen 2010).
7. Taotletava eesmärgi saavutamise teised, realistlikumad, süsteemselt sobivamad variandid.	Vt. p. 5
8. Kuritarvituste võimalused.	Juhul kui erakondade rahastamise kontroll ei muutu suutlikumaks, jätkuvad senised kuritarvitused. T. Saarts: erakondadel on mitmeid võimalusi ülempiirist mööda hiilida, näiteks kasutades valimiskampaaniaks riigi/KOV ressursse, kantida kampaaniakulusid MTÜde arvele, varifirmade arvele, jne. (viimased on üsna levinud praktika Lõuna-Euroopas, kus see piirang praegu kehtib), jne.

Ettepanek 2: Valimiskampaaniale tehtavad kulutused peaksid olema võrdsed kõikidele erakondadele (esitati ka tsentraalse valimiskampaania idee, mille kohaselt tegeleks kandidaatide seisukohtade tutvustamisega Vabariigi Valimiskomisjon või selleks loodud spetsiaalne ametkond)

1. Ettepaneku esitaja poolt taotletav eesmärk / probleem(id), millele lahendust pakutakse	Üldine võrdsustamine valimiskampaaniates. Samuti valimiskampaania allutamine riiklikule kontrollile.
2. Ettepaneku suhe kehtivasse põhiseadusesse.	Vastuolus põhiseaduse 2. peatükis loetletud õiguste ja vabadustega
3. Milliste seaduste muudatusi ettepaneku rakendamise eeldaks?	Põhiseaduse muutmist
4. Kas vaadeldav ettepanek on Eesti süsteemi sobiv või tooks selle rakendamise kaasa muude põhimõtteliste muudatuste vajaduse?	Ei sobi
5. Milliseid tagajärgi ettepaneku rakendamise kaasa tooks?	
6. Rahvusvahelised analoogid - mida on neist teada.	Ei ole teada, et demokraatlikes riikides kehtiks kuskil midagi taolist
7. Taotletava eesmärgi saavutamise teised, realistlikumad, süsteemselt sobivamad variandid.	Eesti riik võiks kehtestada eraldi valimiskampaania toetuse, mida saaksid kandidaatide nimekirjad (resp. neid esitanud organisatsioonid) võrdselt.

Ettepanek 3: valimisreklaami keelamine (jääks vaid avalik-õiguslikus meedias toimuv debatt)

Hinnangu põhiautor I. Fjuk

1. Ettepaneku esitaja poolt taotletav eesmärk / probleem(id), millele lahendust pakutakse	Muuta valimiskampaania sisuliseks, lõpetada raha arutu raiskamine.
2. Ettepaneku suhe kehtivasse põhiseadusesse.	Valimisreklaami keelamise idee on vastuolus põhiseadusega, tähendab sisuliselt nii sõnavabaduse kui ka poliitilise tegevuse vabaduse äravõtmist
3. Milliste seaduste muudatusi ettepaneku rakendamise eeldaks?	PS
4. Kas vaadeldav ettepanek on Eesti süsteemi sobiv või tooks selle rakendamise kaasa muude põhimõteteliste muudatuste vajaduse?	Ei sobi Eesti õigussüsteemi.
5. Milliseid tagajärgi ettepaneku rakendamise kaasa tooks?	
6. Rahvusvahelised analoogid - mida on neist teada.	Demokraatlikes riikides ei ole sellesisulisi analooge teada
7. Taotletava eesmärgi (vt. punkt 3) saavutamise teised, realistlikumad, süsteemsuselt sobivamad variandid.	Valimisreklaamile võib põhimõtteliselt kehtestada piiranguid. Taolised piirangud peaksid olema siis avalikes huvides, vastama heale maitsele ja olema kooskõlas põhiseadusega.
8. Muud	Valimisreklaami mõiste on väga raskesti täpsemalt määratletav, kui üldse. Meil on omaaegne nn. K-kohukese kogemus, mis illustreerib piiramise rakust või ehk ka võimatust

Ettepanek 4: Erakondade rahastamine riigieelarvest peab olema seotud erakonna edukusega liikmemaksude kogumisel.

Hinnangu põhiautor: T. Saarts

1. Ettepaneku esitaja poolt taotletav eesmärk / probleem(id), millele lahendust pakutakse	Eesti erakonnad saavad liikmemaksude kogumisest tulu vaid mõne protsendi, samas kui paljudes vanades demokraatiates on liikmemaksude osakaal märgatavalt kõrgem (u. 15%). Liikmemaksu tasumine peaks tihendama liikmete sidet erakonnaga põhimõttel, et kui maksad, siis tunned ka, et oled erakonna tegemistes rohkem osaline. Praegusel momendil on Eesti erakondade palju n.ö. "surnud" liikmeid, kes on erakonna nimekirjas, aga ei maksa ei liikmemaksu, ega osale aktiivselt erakonna elus ja sisevalimistel. Ettepaneku rakendamine peaks siduma liikmeid enam erakondadega, pannes neid rohkem huvi tundma erakonnas toimuva vastu. Ilmselt loodetakse, et see annab ka tõuke sisedemokraatia arengusse erakondade sees, sest liikmemaksu tasunud liikmed on ilmselt nõudlikumad ja soovivad, et nende arvamusega enam arvestataks.
---	---

2. Ettepaneku suhe kehtivasse põhiseadusesse.	Ei ole põhiseadusega vastuolus
3. Milliste seaduste muudatusi ettepaneku rakendamine eeldaks?	<p>Praegu on erakondade õigus saada riigieelarvelist toetust sõnastatud vaid erakonnaseaduse § 12⁵ "Eraldised riigieelarvest". (Siiski ei saa ei sellise toetuse andmist üldse ega selle konkreetset suurust lugeda nõ. riigieelarvele ettekirjutatuks.) Toetuse jagamise põhireegel on antud kõnesoleva paragrahvi 1. lõikes: „Eraldise suurus on proportsionaalne Riigikogu valimisel saadud kohtade arvuga”. Toetuse jagamise põhimõtte muutmine eeldaks esiteks erakonnaseaduse vastava paragrahvi normide asendamist mingite teistega, aga ka mingi rakendusmehhanismi ellukutsumist, mis võiks olla sätestatud ka kuskil mujal kui erakonnaseaduses.</p>
4. Kas vaadeldav ettepanek on Eesti süsteemi sobiv või tooks selle rakendamine kaasa muude põhimõtteliste muudatuste vajaduse?	<p>Ettepanek ei ole sobiv ei Eesti poliitilisse süsteemi ega ka õigussüsteemi.</p> <p>Liikmemaksude ja nende suuruse kehtestamine, samuti nende puhul soodustuste tegemine ja nende kogumise poliitika kuulub erakondade, nagu ka kõikide teiste mittetulundusühingute sisemise enesekorralduse õiguse valdkonda.</p> <p>R. Rosimannus: väheneb erakonnaorganisatsiooni vabadus oma siseelu ja liikmeskonnaga seonduvat korraldada.</p> <p>A. Seppik: Selline nõudmine kahjustaks oluliselt erakondade kui MTÜ erivormide enesekorralduslikke ja iseotsustuslikke võimalusi. Praegu on see nende õigus, siis aga kohustus. Edasi võiks küsida, et kuidas käituda siis ülejäänuid MTÜ-sid, kes saavad ka mingil kujul riigieelarvest toetusi? Kas ka nemad peavad kehtestama liikmemaksud?</p>
5. Milliseid tagajärgi ettepaneku rakendamine kaasa tooks?	<p>Ettepaneku rakendamine tooks ilmselt kaasa mitmesuguseid muutusi erakondade liikmeskonna poliitikas liikmemaksude kogumise poliitikale. Tekib surve vormistada mingi osa annetusi hoopis liikmemaksudena, arvatavasti hakkaksid majanduslikult võimekamad liikmed tasuma ka teiste liikmete liikmemaksu.</p> <p>Väheneb erakondade liikmete arv. Kuigi erakonnad vaevalt lubavad katastroofilist langust (see mõjutaks hävitavalt nii nende imagole kui rahakotile), toimub väiksemamastaabiline kukumine nagoonii, sest ka kõige parema kampaania ja veenmisega vaevalt õnnestub kõigilt passiivsetelt liikmetelt liikmemaksu sisse nõudma. Langus aga jääb ilmselt lühiajaliseks, sest erakonnad ürtavad liikmeid juurde värvata ja nii kadusid tasandada. Kui palju hakkavad erakonnad liikmemaksude kogumisele rõhku panema, sõltub sellest, kui suures mahus see</p>

mõjutab nende riigipoolset rahastamist. Kui liikmemaksude osa mõjutab riigipoolseid eraldisi vaid väga väikses matus, siis vaevalt suuri pingutusi tehakse. Uus süsteem võib mõnevõrra tihendada liikmete ja erakonna sidemeid, kuid seni puuduvad Euroopa erakondade praktikat vaadates ühesed empiirilised tõendid, et erakonnad, kus tasutakse enam liikmemaksu on ka seesmiselt demokraatlikumad ja nende liikmed aktiivsemad. Erakonna sisedemokraatia sõltub pigem muudest teguritest (üldine poliitiline kultuur, antud erakonna organisatsioonikultuur, erakonna liidrite väärtused/hoiakud, erakonna ajalooline kujunemine ja traditsioonid, erakonna arengutsükkel, jne.). Liikmete aktiivsus aga sõltub pigem sellest, milliseid seltsielulisi (sotsiaalne läbikäimine, ühisüritused), maailmavaatelse eneseväljenduse ja materiaalsed hüvedega (nt. karjäärivõimalused) seotud stiimuleid suudavad parteid oma aktivistidele pakkuda. Liikmemaksude tasumine võib olla eeskujulik, aga kui juhtkond ei pinguta eriti tavaliikmete aktiveerimise ja kaasamise nimel, siis vaevalt üldine erakonnasisene aktiivsus tõuseb ja sisedemokraatia areneb.

Ometi muudab antud ettepaneku rakendamine erakondade ja liikmete suhet siiski sisulisemas plaanis, kuna kumbki pool tunnetab, et liikmestaatusega kaasnevad edaspidi teatud mõlemapoolsed kohutused ja õigused. Liikmeid, kelle puhul on kahtlus, et neil puudub veidigi tõsisem motivatsioon erakonda kuuluda, lihtsalt enam parteisse ei võeta, kuna on ette teada, et liikmemaksu nad vaevalt tasuma hakkavad. See vähendab juhtumeid, kus erakonda astumine muutub täiesti formaalseks aktiks ja leevendab veidi n.ö. "surnud liikmete" probleemi.

A. Seppik: kui erakonnad seavad väga kõrged liikmemaksud, siis hakkab see piirama vähemjõukamate kodanike poliitikas osalemise võimalusi ja toimib sisuliselt varandustsensusena, mis pole demokraatlikule riigile kohane.

Kokkuvõttes: nimetatud ettepanek võib ajutiselt vähendada erakonnaliikmete arvu, tugevdada mõnevõrra liikmete ja erakonna vahelisi sidemeid, kuid ilma erakondade enda huvita lihtliikmeid enam kaasata ja aktiveerida, väga märgatavat efekti ei anna. Ometi leevendab see mingil määral n.ö. "surnud liikmete" probleemi ning inimeste astumine erakonda ei võeta enam puhtalt formaalse aktina, vaid kumbki pool tunnetab senisest enam, et sellega kaasnevad ka teatavad mõlemapoolsed kohutused ja õigused. Võib ka lisada, et ettepanek vähendab senisest enam erakondade vabadust

	<p>oma siseelu korraldada ja tähendab riigi suuremat sekkumist erakondade siseellu. Samas on siin ka teoreetiline oht (kuigi mitte väga reaalne), et regulatsiooni tuleks laiendada kõigile riigieelarvest toetavatele MTÜ-dele ja nõuda neilt liikmemaksu kehtestamist. See aga oleks mittetulundusorganisatsioonide korraldusvabadustesse sekkumine ja seda üsna olulisel määral.</p>
<p>6. Rahvusvahelised analoogid - mida on neist teada.</p>	<p>Nt. Saksamaal saavad parteid riigi teotust 40% ulatuses vastavalt sellele, kui palju nad viimastel valimistel hääli kogusid ja 60% ulatuses vastavalt sellele, kui palju nad on kogunud liikmemakse või saanud eraisikute annetusi (vt. Gunlicks, 1995; Nassmacher, 2006). Kuigi annetuste osakaal mängib rahastamisel märgatavalt suuremat rolli, saab erakond, kes üldse ei hooli liikmemaksude kogumisest, riigieelarvest ka vähem raha.</p> <p>Üldiselt on riikides, kus antakse erakondadele riigi poolt teotust, selle suurus seotud peamiselt vastava erakonna poliitilise tulemuslikkusega (saadud häälte arvud, saavutatud valitavad kohad). Erakonna organisatsiooni poliitilise töö ülalhoidmise toetamise ühe alusena võib ühe alusena vaadelda ka liikmemaksude kogumist ja laekumist. Siiski ei tohi seda muuta nõ. vähemvõimekatele võimekuskompensatsiooni andmisena.</p>
<p>7. Taotletava eesmärgi saavutamise teised, realistlikumad, süsteemsuselt sobivamad variandid.</p>	<p>Kindlasti ei tohiks riigieelarvelisi eraldisi sõltuma panna liikmemaksu tasunud liikmete arvust, nii et suuremad erakonnad saavad koheselt eelise. Pigem võiks arvestuse aluseks olema protsent liikmeskonnast, kes on liikmemaksu tasunud.</p> <p>Liikmemaksude kogumisest sõltuvate riigieelarveliste eraldise osakaal peaks olema kindlasti üle 20%, vastasel juhul puuduks seadusel soovitatav efekt.</p> <p>Mõistlikum viis, kuidas suunata erakondi rohkema liikmemaksu kogumise suunas, on vähendada riigi poolseid toetusi niivõrd, et erakondadel tekib sisuline huvi omada sisulise suurusega liikmemakse.</p>
<p>8. Muud – poliitikas osalemise nõ. filosoofiline aspekt</p>	<p>Ettepanekute tegijad ebamõistlikult ületähtsustavad erakonna liikmeks olemise rahalise aspekti olulisust. R. Rosimannus: Ettepanekud väärtustavad poliitikas (erakonnas) osalemise puhul ebaadekvaatselt kõige kõrgemalt kodaniku rahalist panust, alahinnates hoopis olulisemaid ressursse, mis kodanik poliitikas (erakonnas) osaledes ühiskonnale panustab - oma isiklik aeg, energia ja teadmised.</p> <p>Liikmemaks on suurema osalemise/kaasamise eesmärki silmas pidades barjäär, mitte stiimul. Miks peab inimene</p>

	<p>oma vaba aja ja energia poliitikasse rakendamiseks "pileti" ostma? Kas tahetakse osalemist karistada, vähendada? Täna teevad erakonnad hulgaliselt liikmemaksuvabastusi just sellel alusel, et vabastuse saad, kui tood erakonda uue liikme - soodustuse saad kaasamise eest. Sest mistahes uus liige oma energia, mõtete ja võrgustikega on hinnatum, kui marginaalne rahasumma.</p>
--	--

Ettepanek 5 : erakonna asutamiseks vajalikku 1000 liikme piirangut tuleb langetada.

Hinnangu põhiautor J. Adams

1. Ettepaneku esitaja poolt taotletav eesmärk / probleem(id), millele lahendust pakutakse

Suurendada poliitilist pluralismi, mille hulka tuntakse olevat liigselt vähenenud, suurendada valija valikuvõimalusi valimistel sel teel, et valijal oleks võimalik valida suurema arvu kandidaatide nimekirjadest, selleks võimaldada kergemini uute erakondade tekitamist, kes omavad õigust üles seada valimistele kandidaatide nimekirju.

2. Ettepaneku suhe kehtivasse põhiseadusesse.

Ei eelda põhiseaduse muutmist.

3. Milliste seaduste muudatusi ettepaneku rakendamine eeldaks?

Tuleks muuta erakonnaseaduse § 6 lg (2): „Erakond registreeritakse, kui tal on vähemalt 1000 liiget.” Nüüd selle sätte kujunemise lühike ülevaade.

Erakonna liikmete miinimumarv on alguse saanud Eesti NSV seadusest „Kodanike ühenduste kohta” (ENSV Teataja 1989, 18, 225; 1990, 17, 269; RT 1993, 6, 96). Selle seaduse paragrahvis 2 oli sätestatud „ühiskondlik-poliitiliste organisatsioonide” kohta, et organisatsioon „ühendab vähemalt 200 kodanikku”. 1000 liikme miinimumnõue kehtestati erakonnaseadusega esimese variandiga, mis jõustus 16. juunil 1994. Seaduse rakendussätete § 13 (2) ütles: „Kuni VIII Riigikogu valimisteni võib erakondi asutada ja nende põhikirjad registreeritakse, kui neil on vähemalt 200 liiget”. Praegu väidavad kõik registris olevad erakonnad, et neil on vähemalt tuhat liiget. Siiski on ca 20 aasta jooksul vaid kolm kogemust, kus erakonna liikmeskond on üles ehitatud nõ. nullist ja vähemalt tuhande liikmeni. Need on olnud a) erakond kristlikud demokraadid (liikmeskond koguti 1998), b) erakond Res Publica (2002), c) erakond Eestimaa rohelised (2006).

4. Kas vaadeldav ettepanek on Eesti süsteemi sobiv või tooks selle rakendamine kaasa muude põhimõtteliste muudatuste vajaduse?

Teostamine ei tooks kaasa mingite muude põhimõtteliste muudatuste vajadust, ettepanek sobib Eesti õigussüsteemi.

5. Milliseid tagajärgi ettepaneku rakendamine kaasa tooks?

Kasvaks registreeritud erakondade arv, kasvaks (võib-olla olulise ajalise hilinemisega) riigikogu valimistel üles seatavate kandidaatide nimekirjade arv (kui kandidaatide nimekirjade arvu kasvamiseks ei avata mingeid teisi võimalusi), muude võrdsete tingimuste puhul võiks tulevikus riigikogus olla esindatud rohkem erakondi. Kasvaks erakondade vaheline valimiskonkurents ja valijate valikuvõimalused.

6. Rahvusvahelised analoogid - mida on neist teada.

Erakondade liikmeskonnale esindatavate nõuete valdkonnas on maailmas levinud kaks mudelit. 1) Erakondadelt ei nõuta mingit eralist liikmete miinimumarvu, piisab üldisest mittetulundusühingutele kehtestatud liikmete arvu miinimumi nõudest (tavaliselt 3 liiget). 2) Erakondade kohta on kehtestatud mingi eriline liikmete arvu nõue.

Esimest tüüpi erakondade korraldust praktiseerivates riikides on tavaline, et erakondades on liikmeid juriidilises mõttes tihti vaid nõ. käputäis, nende ümber on suur arv abistajaid-töötajaid (meie praeguses mõistes aktiivseid liikmeid), seejärel veelgi suurem arv inimesi, kes toetavad rahaliste annetustega, hääli valimistel võivad taolised juriidiliselt justkui olematud erakonnad (resp. nende esitatud kandidaatide nimekirjad) aga saada olenevalt riigi suuruselt miljoneidki.

Ennesõjaaegses Eesti vabariigis praktiseeriti puhtalt esimest mudelit: erakonna moodustamiseks oli piisav, kui riiki informeeriti sellest kolme kodaniku allkirjaga. Ei olnud mingit registreerimisprotseduuri. Ei nõutud ka juriidilise isiku staatuse olemasolu. Sellise korralduse üks negatiivsem tagajärg oli esimesel kümnekonnal aastal liiga väheste hääletajate toetuse saanud nimekirjade ülesseadmine.

Ei ole teada, et nõ. vanades demokraatias oleks kuskil nõutav erakondade liikmete miinimumarv.

Liikmete miinimumarvu institutsiooni tuntakse osas postkommunistlikes riikides. Seda tuleks hinnata kui üht puhtalt post-sovetlikku poliitilise ruumi korraldamise ideed. Ei ole teada, et keegi oleks uurinud selle idee juuri ja arengut kas meil Eestis või laiemalt. Teadaolevalt kehtib liikmete arvu miinimumnõue kõigis kolmes Balti riigis, aga ka Bulgaarias. T. Saartsi andmetel on Lätis vastav nõue 200 liiget, Leedus 1000 liiget. Ajakirjanduse andmetel olevat venemaal vastavaks arvuks kehtestatud 500. Eesti arv tuhat on tõenäoliselt maailma kõrgim, suhtarvuna rahva arvu kohta.

1000 liikme miinimumnõude taga oli soov kiirendada „poliitilise maastiku” konsolideerumist ja saavutada riigikogu järgmiste koosseisude vähemat killustumist. Meie oludes on see viinud hoopis passiivse valmisõiguse piiramiseni, riigikogu valimisel väikese arvu kandidaatide nimekirja esitamiseni, riigikogu koosseisu „vaesumisele”. Need tulemused on tekkinud koosmõjus erakondade riigi poolt rahastamise praktikaga.

7. Taotletava eesmärgi saavutamise teised, realistlikumad, süsteemsuselt sobivamad variandid

Eestis on praegu erakondadena registreerimise saavutanud ühingutel olevat kaks ainuõigust. Esiteks ainuõigus seada üles kandidaatide nimekirju riigikogu valimistele. Teiseks ainuõigus saada riigieelarvest rahalist toetust vastavalt esitatud kandidaatide nimekirja(de) saavutatud häälte arvule ja selle alusel saadud riigikogu kohtadele. Peale nende õiguste on kehtib aga ka hulk mitmesuguseid piiranguid, mis ei kehti ühegi teise ühingu puhul, ja on ka kehtestatud karistusi.

Kuigi põhiseaduses on nimetatud erakondi kolmel korral (§§ 30 ja 48), ei ole põhiseaduses öeldud midagi erakondade ja parlamendivalimisel kandidaatide nimekirjade üleseadmise õiguse vahekorra kohta, ammuigi mitte ei ole seal sõnastatud sellist ainuõigust.

Praegusel hetkel on Eestis riigikogu valimise kandidaatide nimekirjade esitamise õiguslikena nimetatud vaid registreerimise saavutanud erakondi, tegelikult aga mitte kõiki nendest, vaid ainult selliseid, „kes on kantud mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse hiljemalt 90 päeva enne valimispäeva” (Riigikogu valimise seaduse § 26 1. lõige), seega sisuliselt peavad nad olema registreerimise saavutanud valimiste väljakuulutamise päevaks.

Mitte kuskil Eesti seadustes ei ole öeldud, et igasugused teised võimalikud kandidaatide nimekirjade esitajad oleksid keelatud või et erakondadel oleks sellel alal ainuõigus.

Riigikogu valimise seaduse esimeses, 1992. a. variandis (RT 1992, 13, 201) oli § 20 1. lõige sõnastatud: „Kandidaatide ülesseadmine on vaba. Kandidaadid seatakse üles nimekirjadena või üksikkandidaatidena vastavalt valimisringkondadele ning üleriigiliste nimekirjadena. Organisatsioon või ühendus saab esitada oma kandidaate ainult ühes nimekirjas ning kuuluda ainult ühte valimisliitu. ...” Seaduse järgmises, 1994. a. versioonis tuli sisse kandidaatide ülesseadmise vabaduse piiramine erakondade ainuõiguseks. § 26 (3): „... kandidaatide nimekirja võib üles seada erakond, samuti käesoleva seaduse §-s 27 sätestatud alusel registreeritud valimisliit. ...” (st. erakondade valimisliit). See muutus langes ajaliselt kokku erakondade liikmeskonna miinimumarvu tõstmisega tuhandele, erand tehti vaid juba registreeritud erakondadele. Praeguse süsteemi kujunemine jõudis lõpule 1998. a. oktoobris, kui seadusest kadus valimisliidu kui kandidaatide nimekirja esitamiseõigusega subjekti mõiste (st. kadus sisuliselt mitme erakonna ühise nimekirja võimalus).

Eelpoolkirjeldatud viisidel tekkinud kitsikusest on kaks põhimõtteliselt erinevat väljapääsuteed. Esiteks: sätestada kandidaatide nimekirjade esitamiseõiguslikena erakondade kõrvale mingi teine, üldisem kandidaatide nimekirjade esitamise tee. See saaks ilmselt olla esitatavale kandidaatide nimekirjale teatud arvu toetusallkirjade kogumise tee, niisuguste toetusallkirjade nõutav miinimumarv ei tohiks olla väiksem kui erakondade liikmeskonnale esitatav liikmete miinimumi nõue (pigem ehk mõnevõrra suurem), samuti peab sellega kaasnema kautsjoni tasumise nõue (kusjuures sellise kautsjoni suurus ei tohi olla väiksem, kui erakondade kandidaatide nimekirjade puhul, pigem ehk mõnevõrra suurem). Kirjeldatud meetod on üpris tavaline demokraatiates, kus ei praktiseerita suure liikmeskonnaga erakondi, paljudes taolistes riikides kõikidelt ja üldisena nõutav.

Teine tee: alandada nõudeid erakondade liikmeskonna suurusele ja vajadusel ka muid erakondadele esitatavaid nõudeid selliselt, et kandidaatide nimekirjade esitamisest huvitatud kodanike rühmad suudaksid seda teha erakondade moodustamise ja registreerimise kaudu ilma ebamõistlikult suurte aja- ja muude kuludeta ning raskusteta. Kas meil on hinnangukriteeriume, kui suured töö ja kulutused on veel mõistlikud nõuda ja millisest tasemest tunneksime ära, et nõuded on juba ebamõistlikult ranged?

Niisuguste kriteeriumide otsimise aluseks on põhiseaduse § 9 teine lõige ja § 11 koosmõju. § 9 teine lõige: „Põhiseaduses loetletud õigused, vabadused ja kohustused laienevad juriidilistele isikutele niivõrd, kui see on kooskõlas juriidiliste isikute üldiste eesmärkide ja selliste õiguste, vabaduste ja kohustuste olemusega.” § 11: „Õigusi ja vabadusi tohib piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.”

Meie ekspertarvamus on, et praegune 1000 liikme nõude ja muude erakonnana registreerimiseks vajalike nõuete täitmine ei ole demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ja moonutavad piiratava õiguse ja vabaduse (st. kandidaatide nimekirja ülesseadmise õiguse ja vabaduse, ehk teisisõnu passiivse valimisõiguse) olemust. Viimased edukad erakonna moodustamise katsed oli erakonnad Res Publica ja Eestimaa rohelised. Nende moodustamise kogemused näitavad, et kandidaatide nimekirja esitamise võimaluse saamiseks tuleb alustada erakonna moodustamise protsessi vähemalt aasta enne riigikogu valimiste väljakuulutamist.

Kui Eesti jääb selle juurde, et kandidaatide nimekirja esitamise ainuõigus jääbki vaid erakondadena riigi poolt tunnustatud ühingutele (mis aga säilitab põhimõttelised vastuolud kandidaatide nimekirjade ülesseadmise võimalustega kohalike omavalitsuste volikogude valimisel võrreldes riigikogu valimistega, mis ei ole kuigi mõistlik ja muuhulgas kujuneb tulevikus raskuseks ühtse valimiste seaduse koostamisel), siis pakuks lähtumist järgmistest kriteeriumitest.

Kuna riigikogu valimise seaduses sisalduvates tähtaegade nõuetes on kirjas, et kandidaatide nimekirjade registreerimine peab korralise valimise puhul olema lõppenud 45 päeva enne valimise päeva, siis peaks kandidaatide nimekirja esitamisest huvitatud kodanike rühmadel olema võimalus organiseeruda erakonnaks, saavutada selle erakonna registreerimine ja jõuda esitada omapoolne kandidaatide nimekiri mitte pikema aja kui 40 päeva jooksul ning seda ilma ebamõistliku kiirustamise vajaduseta.

9. Märkus erakondade liikmete nimekirjade täpsuse teemal.

Aino Sidorova'lt oli ühe ettepaneku juures järgmine kommentaar: „Tean mitut tuttavat kes on surnud hingedena mitmes parteis. Vaatamata sellele, et registrist saabus vastu et on kustutatud ERSP'st! Kuid IRL ja Ref peavad oma liikmeks! Millist parteid teenida? Kuulutan välja enampakkumise!” J. Adams, kes oli omal ajal Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei ja hiljem Isamaaliidu moodustamise juures kommenteerib seda omakorda nii: Praktiline kogemus on näidanud, et ükskõik kui hoolsad ei oleks need inimesed, kes püüavad võimalikult korras hoida erakonna liikmete nimekirja, hiljemalt umbes 200 liikme puhul kaob nimekirja täielik täpsus ja usaldusväärsus. Keegi sureb ja sellest ei saada teada, mõne inimese elutee viib mõnele teisele maale, tervise ja isikliku elu probleemid muutuvad tähtsamateks, keegi kaotab huvi poliitika vastu või pettub oma kunagise erakonnavalikus ja lööb käega. Jne. Erakondade süüdistamine nimekirjade pidamise hooletuses võib olla mõnel konkreetsel juhul ju ehk õige, aga ebainimlike täpsusnõuete esitamine ei ole õige. Taolisest aspektist ei saanud oma ülesandega hakkama ka nõukogude passiametkond, kuigi selle taga oli hiigelriigi kogu võim.

Ettepanek 6: Liikmemaksud peavad saama ainsaks legaalseks erakonna rahastamise viisiks. Kuna erakonnad esindavad eelkõige oma liikmete huve, siis peaksid liikmed selle eest tasuma.

Hinnangu põhiautor: T. Saarts

1. Ettepaneku esitaja poolt taotletav eesmärk / probleem(id), millele lahendust pakutakse	Püütakse vähendada erakondade sõltuvust nii era-annetajast, kui ka riigist, ja nii minimeerida korruptsioonivõimalusi. Samuti tihendada erakonna ja tema liikmetevahelist suhet, põhimõttel, kui maksad, siis saad ka nõuda, et sinu arvamusega erakonnas rohkem
---	--

	<p>arvestataks. Ettepanekus eeldatakse ka, et erakonnad seisavad kitsalt oma liikmete huvide eest, mitte ei seisa avalike huvide eest.</p>
<p>2. Ettepaneku suhe kehtivasse põhiseadusesse.</p>	<p>Ettepanek on ilmselt vastuolus põhiseadusega. Mitte ühelgi ühingul, nagu ka ühegi üksikisikul ei ole võtta vastu toetusi teistelt isikutelt. Erakondade puhul on sellise õiguse aluseks põhiseaduse § 10 lg. 2. Taoliste õiguste piiramisealused on antud põhiseaduse §-s 11: piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratud õiguste ja vabaduste olemust.</p>
<p>3. Milliste seaduste muudatusi ettepaneku rakendamise eeldaks?</p>	<p>Ilmselt peaks vastavaid uuendusi sisaldavad muutused saama tehtud nii laiemalt mingitesse eraõiguslike ühingute tegevusi kirjeldavatesse seadustesse kui ka ilmselt konkreetsemalt erakonnaseadusesse</p>
<p>4. Kas vaadeldav ettepanek on Eesti süsteemi sobiv või tooks selle rakendamise kaasa muude põhimõteteliste muudatuste vajaduse?</p>	<p>Ettepanek ei sobi ei Eesti poliitilisse ega õiguslikku süsteemi.</p> <p>Erakondade rahastamine puhtalt liikmemaksude arvelt oli võimalik 20 saj I poolel, kui valimiskampaaniad olid veel üsna vähekulukad ning erakonnad said loota oma massiorganisatsioonile, kes tegi kohapeal otsesuhtluse põhinevat kampaaniat. Tänapäevased valimiskampaaniad on märgatavalt kallimad kui nt. 1930. aastatel, massimeedias tehtav kampaania on välja vahetanud erakonnaliikmete poolt tehtava otsesuhtluse põhineva kampaania, erakonna ülalpidamine muutunud kulukamaks ning erakondade rahavajadused on kasvanud kõigis demokraatiates. Ettepaneku realiseerimine tähendaks seda, et me keeraksime sisuliselt ajaratta umbes 60-70 aastat tagasi ning nõuaksime erakondadelt praeguseks juba ammu vananenud massipartei mudeli (massiorganisatsioon, valimiskampaania tegemine erakonna liikmete poolt ja elatamine liikmemaksudest) kasutuselevõttu. Erakondade rahavajaduse vähendamiseks tuleks ühtlasi keelata ka kõik veidigi kulukamad kommertsreklaami vormid (internet, TV, välireklaam, reklaam trükimeedias, jne.) ja pakkuda kampaania tasuta tegemise võimalust ainult avalikõigulikus meedias. Seesugune regulatsioon, mis piirab sisuliselt kõiki moodsaid kampaaniategemise vorme ja kanaleid ei lähe kokku üldise ühiskonna arenguloogikaga, olles 21. saj. meediaühiskonnas sobimatu.</p>
<p>5. Milliseid tagajärgi ettepaneku rakendamise kaasa tooks?</p>	<p>Isegi kui tänapäevased erakonnad suudavad oma organisatsiooni ülal pidada liikmemaksudele toetudes, siis valimiskampaaniate tegemine ei ole niisuguste</p>

	<p>sissetulekuallikate puhul realistlik. Sel juhul oleks üks võimalus, et valimiskampaaniate tegemisega hakkavad tegelema mingid teised, erakonnast formaalselt lahutatud isikud või ühingud. Teine võimalus, ilmselt hakataks otsima ikkagi ebaseaduslikke rahastamisallikaid, seda kas kasutades riiklike administratiivseid ressursse (nt. valimiskampaania tegemiseks) või ikkagi vastu võttes äriühingute ja eraisikute annetusi. Seega tulemuseks oleks hüppeline korruptsiooni kasv ja paljud rahastamise vormid (riigi ressursside kasutamine ja annetused), mis praegu on mingil määral kontrollitavad, libiseksid ebaseadusliku rahastamise hämaralasse.</p> <p>R. Rosimannus: on ka oht, et annetusi hakatakse näitama liikmemaksudena ja see muudab kontrolli annetuste üle veelgi problemaatilisemaks.</p> <p>Vaid liikmekasudest elatuvad erakonnad eelistaksid liikmeks võtta jõukamaid kodanikke, kes suudaks ka erakonda rahaliselt panustada. Ilmselt oleks viimastel siis ka erakonna otsustusprotsessides enam mõju. Vähemjõukamad liikmed, kelle rahaline panus jääb väikseks, on oht jääda tagaplaanile. Seega asuksime me taas-elustatama 19 saj. eliidiparteide mudelit, kus erakonnad ja poliitikaga tegelemine hakkab olema pigem jõuka eliidi pärusmaa. Pole raske ette näha, et seesugune jõukusel ja rahalisel panusel põhinev korraldusmudel ei edenda just väga suurel määral erakondade sisedemokraatiat.</p> <p>Kokkuvõttes: ettepaneku realiseerumine suurendab hüppeliselt korruptsiooniohtu, sest kui erakondade rahavajadus jääb suuresti tänasele tasemele, hakatakse ressursse otsima ikkagi mujalt; soodustatakse oligarhiseedunud eliidierakondade teket, kus jõukad ja enam panustavad liikmed on erakondades ühtlasi ka mõjukamad. Seega ettepaneku realiseerumine tooks risti vastupidiseid tagajärgi oodatule.</p>
<p>6. Rahvusvahelised analoogid - mida on neist teada.</p>	<p>Teatud Euroopa riikides (nt. Taani ja Holland) on liikmemaksudest ja eraannetustes saadav tulu valdav ja riiklike eraldiste osakaal üsna väike, kuid mitte üheski tänapäevases demokraatias ei ole nõuet, et erakonnad peaksid end elatama vaid liikmemaksudest. Seega rahvusvahelised analoogid puuduvad.</p>
<p>7. Taotletava eesmärgi saavutamise teised, realistlikumad, süsteemsuselt sobivamad variandid.</p>	<p>Riigieelarveliste eraldiste sõltuvusse seadmine liikmemaksude kogumisest.</p> <p>Erakonna rahastamise üle järelvalvet teostava organi tugevdamine, et vähendada võimalusi ebasadulikuks rahastamiseks.</p>

8. Muud	<p>Ettepanek ei sobi oma olemuselt 21. saj. meediaühiskonda ja arenenud erakonnademokraatiasse. Mitte üheski moodsas demokraatias ei rahastata erakondi vaid liikmemaksudest. Tundub kummaline pöörata ajargas 60-70 või isegi 100 aastat tagasi ning nõuda erakondadelt, et nad toimiksid samamoodi nagu oma aja ammu ära elanud massiparteid ja eliidiparteid.</p> <p>Väga kaheldav on vaade, et erakonnad seisavad kitsalt vaid oma liikmete huvide eest, ega paku ühiskonnale nt. läbi valitsemise avalikku teenust, ega esinda mingeid laiemaid ühiskondlikke püüdlusi. Seesugune käsitus, kus erakondi võrdsustatakse kitsaste omakasupüüdlike huvigruppidega, on kaheldav nii poliitikateaduslikust kui ka empiirilisest vaatenurgast (raske Eestis nimetada ühte erakonda, kes oleks avalikult deklareerinud, et laiemad ühiskondlikud huvid neile korda ei lähe, vaid nad seisavad kitsalt vaid oma liikmete hüveolu eest).</p>
---------	--

Ettepanek 7: Liikmemaksu maksmine peab olema erakonna liikme jaoks kohustuslik

(sest see puhastaks erakonnaliikmete nimekirjad inimestest, kes tegelikult erakonnaellu ei panusta. Nii kaoks ka nimekirjade pikkuse kasutamine poliitilise retoorika instrumendina)

Hinnangu põhiautor: T. Saarts

1. Ettepaneku esitaja poolt taotletav eesmärk / probleem(id), millele lahendust pakutakse	<p>Praegusel momendil on Eesti erakondade palju n.ö. "surnud" liikmeid, kes on erakonna nimekirjas, aga ei maksa ei liikmemaksu, ega osale aktiivselt erakonna elus ja sisevalimistel. Ometi võistlevad erakonnad omavahel selle nimel, kellel on rohkem liikmeid, arvestamata sellega, et suur protsent nimekirjas olevatest liikmetest on sisulises plaanis fiktiivsed liikmed. Liikmemaksu kohustuslikuks muutmine näitaks, kui palju on erakondades tegelikult partei elusse panustavaid aktiivseid liikmeid.</p>
2. Ettepaneku suhe kehtivasse põhiseadusesse.	<p>Ei käi kokku kehtiva põhiseadusega, mille kohaselt on ühingutel ka erakondadel enesekorraldusõigus. Ettepaneku puhul oleks tegemist katsega kehtestada piirangut, mis aga saaks olla vaid võimalik juhtumil, kui see lähtub põhiseaduse §-s 111 antud kriteeriumitest: piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.</p>
3. Milliste seaduste muudatusi ettepaneku rakendamise eeldaks?	<p>Ettepaneku rakendamine eeldaks avalik-õigusliku sundnormi, mis laieneks erakonnaseaduse eraõiguslikule osale. Sellisena võiks niisugune norm olla kas erakonnaseadus n.ö. avalik-õiguslike regulatsioonide</p>

	hulgas või mingis sellesisulises eraldiseisvas seaduses.
<p>4. Kas vaadeldav ettepanek on Eesti süsteemi sobiv või tooks selle rakendamine kaasa muude põhimõtteliste muudatuste vajaduse?</p>	<p>Ei ole sobiv ei Eesti poliitilise ega õiguslikku süsteemi. Eesti õiguses ei ole ühtki juhtumit, kus eraõiguslikule ühingule oleks kehtestatud taolise sisuga sundnorm. R. Rosimannus: ettepanek on vastuolus kodanikele (ja erakonna liikmetele) suurema otsustusõiguse andmise eesmärgiga, kuna võtab mittetulundusühingu liikmetelt ära õiguse ise otsustada oma organisatsiooni toimimispõhimõtete ja liikmeks saamise barjääride (sh rahaliste) seadmise osas. Organisatsioonilt võetakse oluline osa enesekorraldusõigusest, otsustusõigus ja -võimalus hinnata liikmemaksude väärtust vs isiklik aeg, energia ja teadmised.</p> <p>A. Seppik: Selline nõudmine kahjustaks oluliselt erakondade kui MTÜ erivormide enesekorralduslikke ja iseotsustuslikke võimalusi. Praegu on liikmemaksu kogumine nende õigus, siis aga kohustus.</p>
<p>5. Milliseid tagajärgi ettepaneku rakendamine kaasa tooks?</p>	<p>Kui liikmemaksude tasumist puudutavate andmete üle puudub igasugune väline kontroll ja sanktsioonid, siis pole välistatud, et erakonnad hakkavad andmeid teatud ulatuses võltsima. Väheneb erakondade liikmete arv. Kuigi erakonnad vaevalt lubavad katastroofilist langust (see mõjutaks hävitavalt nii nende imagole kui rahakotile), toimub väiksemamastaabiline kukumine nagunii, sest ka kõige parema kampaania ja veenmisega vaevalt õnnestub kõigilt passiivsetelt liikmetelt liikmemaksu sisse nõudma. Langus aga jääb ilmselt lühiajaliseks, sest erakonnad ürtavad liikmeid juurde värvata ja nii kadusid tasandada. Kohustuslik liikmemaks võib küll parteidest välja arvata liikmed, kes üldse erakonna tegemistesse panustada ei soovi, kuid vaevalt see vähendab erakondade soovi liikmeskonna arvukust kasutada retoorilise/propagandistliku argumendina. Kaotatud liikmete asemel üritatakse lihtsalt värvata uusi ja liikmemaksu määrad kehtestaks piisavalt madalad, et potentsiaalseid liikmeid mitte eemale peletada.</p> <p>Väheneb erakonnaorganisatsiooni vabadus oma siseelu ja liikmeskonnaga seonduvat korraldada.</p> <p>Kokkuvõttes: nimetatud ettepanek võib ajutiselt vähendada erakonnaliikmete arvu ja paneb parteisid enam tegema administratiivseid pingutusi liikmemaksude kogumiseks, kuid vaevalt pärsib see erakondade soovi liikmete arvule viidates avalikkuse silmis oma legitiimsuse kasvatada. Pigem võib ettepanek vähendada erakondade vabadust oma siseelu korraldada ja tekitada ohtliku pretsedendi, kus ka teistelt riigieelarvest toetatavalt MTÜ-delt hakake võibolla edaspidi nõudma liikmemaksude</p>

	kohuslikus korras sisseviimist.
6. Rahvusvahelised analoogid - mida on neist teada.	Puuduvad. Ei ole teada, et üheski demokraatias liikmemaksude korjamine erakondadele kohustuslik. Liikmemakse on mainitud mitmete riikide erakonnaseadustes, kui ühte lubatud rahastamisallikat, kuid täpsemaid regulatsioone sellega seoses ei kehtestata. Mõnes riigis (nt. Saksamaa) sõltuvad liikmemaksude kogumisest ka riigieelarvelised eraldised, kuid kõikjal on liikmemaksude kehtestamine ja määrad jäetud erakondade siseasjaks.
7. Taotletava eesmärgi saavutamise teised, realistlikumad, süsteemsuselt sobivamad variandid.	Riigieelarveliste eraldiste sõltuvusse seadmine liikmemaksude kogumisest.
8. Muud	R. Rosimannus: Ettepanek väärtustab poliitika (erakonnas osalemise) puhul ebaadekvaatselt kõige kõrgemalt kodaniku rahalist panust, alahinnates hoopis olulisemaid ressursse, mis kodanik poliitikas (erakonnas) osaledes ühiskonnale panustab - oma isiklik aeg, energia ja teadmised.

Ettepanek 8: Liikmemaksu suurus peaks olema a) määratud kas riiklikult (nt. kas kindel summa või ülemäärad ja alammäärad) või b) seotud erakonna liikmete sissetuleku ja ka hõivestaatusega.

Hinnangu põhiautor: T. Saarts

1. Ettepaneku esitaja poolt taotletav eesmärk / probleem(id), millele lahendust pakutakse	<p>Eesti erakonnad ei pane eriti rõhku liikmemaksude kogumisele ja seetõttu võiks liikmemaks olla kohustuslik ja riiklikult määratud. Selleks, et erakonnad ei kehtestaks naeruväärselt väikest liikmemaksu, tuleks panna paika liikmemaksu alampiir või lausa ühtne liikmemaksu summa kõigile erakondadele. Samas, et erakonnad ei kehtestaks oma liikmetele ka liialt kõrgeid liikmemakse, tuleks riiklikult määratleda liikmemaksu tasemed, lähtuvalt inimeste sissetulekust ja hõivestaatusest.</p> <p>Viimase puhul peab küll nentima, et ükski Eesti erakond pole senini kehtestanud nii kõrget liikmemaksu, et vähemjõukamad liikmed ei suudaks seda tasuda ning mõnedes erakondades on teatud hõivestaatusega inimestele (nt. pensionäridele) ka täna madalamad liikmemaksu määrad. Seega üritatakse viimasel juhul reguleerida tegelikult olematut probleemi.</p>
2. Ettepaneku suhe kehtivasse põhiseadusesse.	Ei sobi kokku põhiseadusega. Erakondadel kui mittetulundusühingutel peab olema põhiseaduse §- 10 kohaselt enesekorraldusvabadus.

	<p>Ettepaneku puhul oleks tegemist katsega kehtestada piirangut, mis aga saaks olla vaid võimalik juhtumil, kui see lähtub põhiseaduse §-s 11 antud kriteeriumitest: piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratavate õiguste ja vabaduste olemust.</p>
<p>3. Milliste seaduste muudatusi ettepaneku rakendamine eeldaks?</p>	<p>Ettepaneku rakendamine eeldaks avalik-õiguslikku sundnormide, mis laieneksid erakonnaseaduse eraõiguslikule osale. Sellisena võiksid niisugused normid olla kas erakonnaseadus nõ. avalik-õiguslike regulatsioonide hulgas või mingis sellesisulises eraldiseisvas seaduses.</p>
<p>4. Kas vaadeldav ettepanek on Eesti süsteemi sobiv või tooks selle rakendamine kaasa muude põhimõteteliste muudatuste vajaduse?</p>	<p>Ei ole sobiv ei Eesti poliitilise ega õiguslikku süsteemi. Eesti õiguses ei ole ühtki juhtumit, kus eraõiguslikule ühingule oleks kehtestatud taolise sisuga sundnorme. R. Rosimannus: ettepanek on vastuolus kodanikele (ja erakonna liikmetele) suurema otsustusõiguse andmise eesmärgiga, kuna võtab mittetulundusühingu liikmetelt ära õiguse ise otsustada oma organisatsiooni toimimispõhimõtete ja liikmeks saamise barjääride (sh rahaliste) seadmise osas. Organisatsioonilt võetakse oluline osa enesekorraldusõigusest, otsustusõigus ja -võimalus hinnata liikmemaksude väärtust vs isiklik aeg, energia ja teadmised.</p> <p>A. Seppik: Selline nõudmine kahjustaks oluliselt erakondade kui MTÜ erivormide enesekorralduslikke ja iseotsustuslikke võimalusi.</p>
<p>5. Milliseid tagajärgi ettepaneku rakendamine kaasa tooks?</p>	<p>Seni on liikmemaksude määradega seonduv olnud erakondade siseasi ning antud ettepaneku realiseerumine muudaks selle avaliku arutelu objektiks ning politiseeriks temaatikat, mis seni seda pole olnud. Kuna erakonnad saavad liikmemaksudest väga vähesel määral tulu (vaid mõne protsendi ulatuses), siis vaevalt kindlate määrade ja astmete kokkuleppimisega suuri omavahelisi vaidlusi tekib. Ilmselt kehtestatakse üsna madalad ja kõigile liikmetele jõukohased üldised liimesmaksud ning teatud gruppidele (nt. pensionärid, töötud, üksikvanemad) tehakse vähendatud määrad. Olukord ei hakkaks suurt erinevat tänasest, sest vastavad määrad kehtestatakse ilmselt varasematele levinud praktikatele toetudes. Omaette probleem tekib kontrolliga – milline institutsioon peaks regulatsioonidest kinnipidamise osas tegelema järelvalvega ja kelle poole saavad liikmed rikkumiste puhul pöörduda?</p> <p><u>Rain Rosimannus ja Ain Seppik</u>: väheneb erakonnaorganisatsiooni vabadus oma siseelu ja</p>

	<p>liikmeskonnaga seonduvat korraldada.</p> <p>Kokkuvõttes: sisuliselt püütakse lahendada probleemi, mis polegi probleem ning luua juurde detailseid regulatsioone valdkonnas, kus nende järgi täna puudub selge vajadus. Mitte ükski Eesti suurematest erakondadest ei ole seni kehtestanud oma liikmetele ülejõu käivat kõrget liikmemaksu, vaid probleem on pigem liikmemaksude kogumises (viimasele ei panda eriti rõhku). Peale selle on seni liikmemaksudega seonduv olnud organisatsioonide siseasi, ning seesugune riiklike määrade kehtestamine erakondadele rikub olulisel määral nende organisatsioonilist enesekorraldusõigust. Seega peaks tõsiselt kaaluma, kas organisatsioonide sisekorralduslik vabadus on see väärtus, mida tuleks tuua ohvriks reguleerimaks peaaegu olematut probleemi. Kui liikmemaksude tasumist puudutavate andmete üle puudub igasugune väline kontroll ja sanktsioonid, siis pole välistatud, et erakonnad hakkavad andmeid teatud ulatuses võltsima. Erakonnad ei järgi täpselt seaduses olevaid liikmemaksu määrasid ja kehtestavad ikkagi mõnevõrra teistsugused liikmemaksu määrad viidates MTÜ-de vabadusele oma siseelu vabalt korraldada.</p>
<p>6. Rahvusvahelised analoogid - mida on neist teada.</p>	<p>Puuduvad. Kõikjal demokraatias on liikmemaksude määraga seonduv jäetud erakondade siseasjaks ja seda ei reguleerita riiklikult.</p>
<p>7. Taotletava eesmärgi saavutamise teised, realistlikumad, süsteemsuselt sobivamad variandid.</p>	<p>Riigieelarveliste eraldiste sõltuvusse seadmine liikmemaksude kogumisest.</p>

Lisa 1. Erakondade sisedemokraatia.

Praxise analüüsid ei tulnud ette niisugust teemat. Võib-olla ehk põhjusel, et nii Rahvakogule ettepanekuid esitanud inimeste enamusel ilmselt ei ole tegelikke kogemusi mõne erakonna liikmeks olemisega, sama kehtib ilmselt ka Praxise analüüsitekstide koostajate kohta. Ometi oli esialgsete ettepanekute huilgas rida selliseid, mis käsitlesid seda valdkonda.

Hinnangu autor: I. Fjuk

Erakondade sisedemokraatia

A Erakonna juhatuse valimistel olgu igal üldkogul osalejal vaid üks hääl.

See põhimõte on kooskõlas mittetulundusühingute seaduses oleva sättega, mille kohaselt: "Igal mittetulundusühingu liikmel on üks hääl."

Mõned erakonnad on sellest põhimõttest trikitamisi mööda hiilinud, võimaldades ülesseatud kandidaatide nimekirjast märkida enam kandidaate kui üht, paigutades kõik kandidaadid ühele valimisedelile.

Näiteks erakonnas Isamaa ja Res Publica Liit (IRL) oli see varem 1:2-le ehk igal liikmel oli õigus teha 20-liikmelise juhatuse valimistel 10 märkimist. Eelmisel aastal seda korda erakonna liikmete nõudmisel muudeti, mistõttu nüüd on see ruutjuur (ümardatult väiksemaks täisarvuks) juhatuse liikmete arvust ehk ruutjuur kahekümnest, mis võrdub 4 märkimisega ühelt liikmelt.

Reformierakonnas on igal liikmel õigus teha juhatuse valimistel lausa juhatuse liikmete arvuga võrdne arv märkimisi ehk siis 15-liikmelise juhatuse valimistel on igaühel õigus märkida 15 nime.

Valimiskordi käsitlevate teooriate kohaselt on märkimiste arv otseselt seotud sellega, kui võrd suurt osa organisatsioonist juhatuse hakkab esindama. Mida suurem on igal liikmel õigus kandidaate märkida, seda väiksemat osa erakonnast ja selles valitsevatest arvamustest valitav juhatuse esindab.

Juhul kui märkimiste arv on võrdne valitava organi mandaatide arvuga, võib piisava organiseerituse korral juhtuda, et ca 20-25% häältest piisab, et senine juhatuse saaks tagasi valitud.

See tähendab, et n-ö laiendatud "tagatuba", kes käsutab ja kontrollib nii kontorit kui erakonnale riigieelarvest saadava raha kasutamist, valib juhatusse vaid "omad joped", need omakorda saavad eelispagutuse Riigikogu jm valimistel. Nii taastoodab ja kinnistab tagatuba ebademokraatlike vahenditega vaid oma võimu.

Taolise muudatuse kriitikud toovad kindlasti esile asjaolu, et selle ettepaneku realiseerimisega väheneks erakondade kui mittetulundusühingute (MTÜ) erivormide enesekorrastuslik ja iseotsustuslik võime. Selle argumendiga võib teatud määral nõustuda. Juhul kui MTÜ (või erakond) tegutseb vaid oma liikmete huvides ega taotle ega saa vahendeid riigieelarvest või täida avalikke ülesandeid, olekski nimetatud teema püstitamise liigne. Ent kui erakonnad (või teised MTÜ-d) täidavad avalikke ülesandeid, saades selleks riigieelarvest või teistest maksumaksja finantseeritud fondidest toetusi, on erakondade (ja teiste MTÜ-de) sisedemokraatiat tagav regulatsioon hädavajalik.

LISAKS!

Sama juhtorganite valimise põhimõte (et igal liikmel on vaid üks hääl) peaks laienema kõigile neile mittetulundusühingutele, kes saavad (taotlevad) toetusi maksumaksja poolt toetatud fondidest või riigieelarvest või kellele on antud riigi poolt mingiks tegevuseks volitus (näiteks kutsekvalifikatsiooni omistamiseks).

B Vabariigi Valimiskomisjonil olgu kohustus auditeerida erakondade sisevalimisi

Eesti parteimaastikul mängib märkimisväärset rolli erakonna sisevalimiste tulemus. Sellest sõltub erakonna esimehe isik, juhatuse koosseis, kandidaadi positsioon üldnimekirjas või ringkondlikus nimekirjas ja sageli ka kandidaadi kampaania rahastamise maht.

Vabariigi Valimiskomisjoni (VVK) kohustus olgu kindlaks teha, et erakondade sisevalimised on vabad ja õiglased sh tagama e-hääletuse aususe. (Tänasel päeval kasutavad mõned erakonnad juba sisevalimistel e-hääletamist, kuid need pole salajased ja seetõttu ka ei pruugi olla ausad.)

Volikirja alusel teise isiku eest hääletamine tuleks keelata.

Erakond, mille sisevalimistel ei järgita seadustes ettenähtud korda ja mis pole ausad, ei tohiks osaleda ei europarlamenti, riigikogu ega kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel. Samuti jääks selline erakond ilma riigieelarvelisest toetusest.

Lisa 2. Ettepanek 3 hinnangule lisaks. Kehtestada valimisreklaami mahtudele mitmesuguseid piiranguid: ajalisi, mahulisi, reklaami liiki puudutavaid, üksikute meediaettevõtete kaupa

Hinnangu põhiautor: I. Fjuk

1. Ettepaneku esitaja poolt taotletav eesmärk / probleem(id), millele lahendust pakutakse	Ettepanek lähtub ilmselt eesmärgist piirata valimiskampaania kulutusi ning vähendada Riigikogus esindatud erakondade põhjendamatut konkurentsieelist, samuti muuta kampaania sisulisemaks.
2. Ettepaneku suhe kehtivasse põhiseadusesse.	Vastuolu põhiseadusega on neil juhtudel, kui piirangud on reklaami liiki või üksikuid meediaettevõtteid puudutavad.
3. Milliste seaduste muudatusi ettepaneku rakendamine eeldaks?	Valimiskampaania reklaami kohta kehtivad sätted on laiali mitmes seaduses, täpsemalt reklaamiseaduses, valimisi käsitlevates seadustes. ja erakonnaseaduses. Suurema selguse eesmärgil võiks need koondada näiteks üheks uueks seaduseks.
4. Kas vaadeldav ettepanek on Eesti süsteemi sobiv või tooks selle rakendamine kaasa muude põhimõtetlike muudatuste vajaduse?	Ettepaneku need osad, mis pole PS-ga vastuolus, võiksid üldjuhul sobida Eesti süsteemi. Näiteks: seada piirangud välireklaami mõõtudele (nt 1,0 x 1,5 m ehk max 1,5 m ² ühe reklaamialuse või visuaalselt eristuva pinna kohta).
5. Milliseid tagajärgi ettepaneku rakendamine kaasa tooks?	Piirangu seadmisega välireklaami mõõtudele kaasneks reklaami loosunglikkuse asendumine sisulisega – kuivõrd sellist reklaami on mõtet paigaldada peamiselt vaid n-ö

	täna tasapinda, siis täieneks senine paarisõnaline (või ühe hüüdlausega) reklaam sisulise tekstiga. Lähidistantsil oleks see loetav. Nii omandaks ka välireklaam sisulise debati funktsiooni.
6. Rahvusvahelised analoogid - mida on neist teada.	Välireklaami suuruse piiranguid kasutatakse paljudes EL riikides.
7. Taotletava eesmärgi saavutamise teised, realistlikumad, süsteemsuselt sobivamad variandid.	
8. Muud	Ilmselt on vaja ellu kutsuda mingi riiklik või valimistes osalejate vaheline kontrollimehhanism. Vaidluste tekkimise puhul enamus vaidlusi ilmselt ei jõua enne valimise toimumist lõpule, seega muutub norm mõttetuks.